

زندگینامه مهندس سیدفخرالدین ضیایی ضیابری (۱۴۰۰-۱۳۱۵)

خسرو ثاقب‌طالبی *

* استاد پژوهش، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران.
saghebtalebi@rifra-ac.ir

سیدفخرالدین ضیایی ضیابری، پانزدهم اسفند ماه سال ۱۳۱۵ شمسی در روستای ضیابر، از توابع شهرستان صومعه‌سرا (استان گیلان) دیده به جهان گشود و آن‌گونه که خود همه‌ساله یادآوری می‌نمود، تولدش، مصادف با روز درخت‌کاری بود. به‌دلیل اینکه پدرش در سنوات مختلف، ریاست مراکز دخانیات استان‌های گیلان، آذربایجان غربی و گلستان را بر عهده داشت، تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در شهرهای رشت، ارومیه و خوی سپری کرد و در سال ۱۳۳۷ در شهرستان خوی موفق به دریافت مدرک دیپلم طبیعی شد. در همان سال، علی‌رغم پذیرش در رشته مدیریت بازرگانی دانشگاه، به‌دلیل علاقه‌ای که به طبیعت و رشته جنگل داشت، تصمیم به ادامه تحصیل در رشته مهندسی جنگل در دانشگاه استانبول ترکیه گرفت و برای اجرای این تصمیم، علاوه بر آموختن زبان ترکی برای تأمین بخشی از هزینه‌ها، به برنامه ریشه‌کنی مالاریا، که در آن سال‌ها به توصیه سازمان جهانی بهداشت در ایران آغاز شده بود، پیوست. سال ۱۳۳۹ عازم ترکیه و پس از شرکت در دوره تکمیلی زبان ترکی استانبولی، در سال ۱۹۶۱ (۱۳۴۰ شمسی) در رشته مهندسی جنگل دانشگاه استانبول پذیرفته شد. وی در سال ۱۹۶۸ میلادی (۱۳۴۷ شمسی) با موفقیت، دیپلم مهندسی عالی (کارشناسی ارشد) جنگلبانی را از این دانشگاه دریافت کرد.

مهندس ضیایی پس از فراغت از تحصیل و در اواخر سال ۱۳۴۶، با وجود فرصت‌های شغلی متعدد در خارج از کشور و به‌خاطر حس وطن‌دوستی، که تا پایان عمر از ویژگی‌های بارز ایشان بود، به ایران بازگشتند و در سال ۱۳۴۷ به استخدام وزارت کشاورزی (مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور) درآمدند. در ابتدا قرار بود در تهران فعالیت کنند، ولی علاقه شخصی ایشان برای حضور در فعالیت‌های میدانی و مرتبط با تخصص‌شان در رشته جنگل، شمال ایران را مقصد جدیدی برای اقدامات ترویجی و تحقیقاتی ایشان قرار داد، ایشان فعالیت حرفه‌ای خود را از ایستگاه تحقیقات صنوبر صفرایسته آستانه اشرفیه (گیلان)، از ایستگاه‌های تحت پوشش مرکز تحقیقات کرانه دریای مازندران (نوشهر) آغاز کردند. این مرکز در سال‌های گذشته، تحقیقات منابع طبیعی را در استان‌های شمالی (گیلان و مازندران که شامل گلستان هم می‌شد) پوشش می‌داد و شامل کلیه ایستگاه‌های تحقیقاتی تابعه همچون خوشامیان چمستان،

پاسند، قرق و مراوه تپه گرگان و ایستگاه‌های تحقیقاتی صنوبر صفرابسته (آستانه اشرفیه)، شلمان، فومن، سراوان، پیلیمبرا و آستارا در استان گیلان بود. مرحوم مهندس ضیایی طی سال‌های فعالیت خود، در مراکز

تحقیقات صفرابسته، پاسند و نوشهر مشغول به کار بود و پس از انتقال به نوشهر تا پایان خدمت (تاریخ ۱۳۸۲/۳/۱) و نائل شدن به افتخار بازنشستگی در همین شهر به اجرای طرح‌های تحقیقاتی و آموزش کارکنان و محققان پرداختند.

تأیید مدرک ایشان توسط وزارت علوم در سال ۱۳۴۷

مدرک تحصیلی مهندس ضیایی از دانشگاه استانبول

مهندس ضیایی در حال توضیح اهمیت درخت‌کاری برای دانش‌آموزان

فعالیت‌های تحقیقاتی مهندس ضیایی روی درختان سریع‌الرشد (صنوبر) متمرکز بود، او اعتقاد داشت با کشت و توسعه صنوبر می‌توان نیاز چوبی کشور را رفع و از این طریق از تخریب جنگل‌ها به‌ویژه جنگل‌های ارزشمند شمال کشور جلوگیری کرد. مهندس ضیایی همواره با افتخار از سطوح بالای صنوبرکاری در استان گیلان به‌ویژه در منطقه ضیابر، زادگاهش، که دارای بیشترین سهم

بر اساس آزمایش‌های سازگاری، علاوه بر استان‌های شمالی، این صنوبرکاری بود، یاد می‌کرد. ایشان به دفعات از مؤسسه تحقیقات صنوبر ترکیه واقع در شهر «ازمیت» بازدید کرده و از نزدیک با کارشناسان این مؤسسه و فعالیت‌های آنها آشنا بود. در واقع می‌توان گفت ایشان نقش مهمی در وارد کردن تعداد زیادی از کلن‌های مناسب و اصلاح‌شده صنوبر کشور ترکیه به ایران داشته‌اند.

مراسم درخت‌کاری در ایستگاه پاسند (مهندس ضیایی، نفر پنجم از راست)

توضیح برای بازدیدکنندگان از باغ اکولوژی نوشهر

آزمایش‌های سازگاری با مراحل مختلف، بیشترین زحمات بر عهده مهندس ضیایی بود. این دستورالعمل باعث هماهنگی اجرای طرح‌های تحقیقاتی صنوبر در کلیه مراکز و ایستگاه‌های تحقیقاتی مؤسسه شد که تحقیقات صنوبر در آنها پیگیری و اجرا می‌شد. موضوع دیگری که زنده‌یاد مهندس ضیایی همواره پیگیر آن بود، بحث تشکیل کمیسیون ملی صنوبر وابسته به کمیسیون بین‌المللی صنوبر بود که با توجه به اهمیت و ضرورت توسعه صنوبرکاری حدود ۷۰ سال پیش در اروپا تشکیل شده بود. شرح وظایف و اهداف کمیسیون بین‌المللی صنوبر شامل همکاری و ایجاد روابط علمی، فنی، اقتصادی و اجتماعی در زمینه کشت صنوبر و بید، همچنین تبادل اطلاعات، پیشنهادها و مواد تکثیری بین محققان، تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان، تأمین اعتبار در ایجاد

ارقام در بسیاری از مناطق مختلف کشور از جمله استان‌های آذربایجان غربی و شرقی، البرز، مرکزی، زنجان، اردبیل، کردستان و کرمانشاه کاشته و نتایج بسیار خوبی را در پی داشت، هم‌اکنون نیز در کشت و کار، از این ارقام استفاده می‌شود.

از شاخص‌ترین طرح‌های اجرا شده توسط ایشان، می‌توان به طرح صنوبرکاری با زیرکشت پنبه اشاره کرد. این طرح، با هدف افزایش تولید چوب صنوبر و محصول پنبه در سال ۱۳۴۹ با همکاری دکتر مهدی‌زاده (اولین رئیس مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع)، در ایستگاه قرق‌گرگان در قالب کشت تلفیقی (اگروفارستری) ضمن مبارزه با آفات و بیماری شایع شده در دشت گرگان اجرا شد. کلن‌های استفاده شده در این طرح،

در حال انجام عملیات اندازه‌گیری درختان صنوبر در ایستگاه خوشامیان

همکاری‌های تحقیقاتی بین کشورهای عضو، کمک‌های مالی ایجاد آزمایشگاه‌ها و تأسیس مراکز و مؤسسات تحقیقاتی صنوبر بود. مهندس ضیایی با توجه به ضرورت تشکیل کمیسیون صنوبر و نیز با توجه به اینکه این کمیسیون حدود ۱۵ سال پیش از شروع فعالیت ایشان در مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، در کشور ایجاد شده بود، همچنین به‌دلیل آگاهی از تأمین اعتبار بیش از نیمی از هزینه‌های ساخت و تأسیس مؤسسه تحقیقات صنوبر کشور ترکیه توسط کمیسیون بین‌المللی، همواره اعتقاد داشت عضویت در کمیسیون بین‌المللی صنوبر و تشکیل کمیسیون ملی صنوبر می‌تواند بر پیشرفت کشورمان در توسعه صنوبرکاری بسیار حائز اهمیت باشد. مهندس ضیایی در این خصوص فعالیت‌های زیادی داشتند، به‌ویژه در سال ۱۳۶۳ که ایشان به‌عنوان نماینده کشور ایران از

صنوبر از انواع دو رگ اورآمریکن بودند. نتایج مقدماتی این طرح در سال ۱۳۵۳ حاکی از رشد مناسب دو رقم صنوبر و محصول پنبه بوده است.

ایشان همواره پیگیر تهیه و تدوین دستورالعملی برای روند اجرای تحقیقات صنوبر در مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع و نیز در سطح کشور بودند، تا تحقیقات صنوبر از یک روش خاص و واحد پیروی کند و از پراکنده‌کاری که تا آن زمان معمول بود، جلوگیری شود. سرانجام با همت و پیگیری مداوم مهندس ضیایی ضیابری و چند نفر از همکاران قسمت صنوبر، در سال ۱۳۶۳ نشریه‌ای با عنوان «دستور العمل و روش تحقیقات صنوبر در ایران» به چاپ رسید که در آن زمان، در نوع خود بی‌نظیر و از اهمیت زیادی برخوردار بود. در تهیه و تدوین مطالب این نشریه، به‌ویژه در بحث

مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع در هفدهمین کنفرانس بین‌المللی صنوبر در کشور کانادا، شرکت کردند.

به دنبال کنفرانس بین‌المللی صنوبر در کانادا، اولین سمینار «اهمیت صنوبر» در ایران و در مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع با شرکت حدود ۲۰۰ نفر از محققان، اساتید دانشگاه‌ها، کارشناسان اجرایی، نمایندگان صنایع چوب و کاغذ و تولیدکنندگان صنوبر برگزار شد. زنده‌یاد مهندس ضیایی در این سمینار گزارش جامع و مبسوطی از مأموریت خود در کنفرانس بین‌المللی صنوبر با عنوان «پیشرفت‌های جهان در امر تحقیقات صنوبر و اهمیت آن» ارائه کردند که مورد استقبال زیاد شرکت‌کنندگان قرار گرفت. در پایان این سمینار با نظر اکثریت شرکت‌کنندگان و با تأکید بر تشکیل کمیسیون ملی صنوبر، قطعنامه‌ای در ۱۲ بند تصویب و ارائه شد. مجموعه مقالات این سمینار در سال ۱۳۶۴ و با شماره انتشار ۴۵ توسط مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور به چاپ رسید.

مرحوم مهندس ضیایی پس از این سمینار، به‌طور فعال، پیگیر تشکیل کمیسیون ملی صنوبر بود و در این رابطه جلسات زیادی با کارشناسان سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، همچنین با مرحوم دکتر جزیره‌ای، که در آن زمان مشاور سازمان جنگل‌ها بودند، برگزار کرد. در نهایت، با همکاری سازمان و اساتید دانشگاه، اساسنامه کمیسیون ملی صنوبر ایران در سال ۱۳۶۸ تنظیم و با هدف تصویب به ریاست وقت سازمان جنگل‌ها و مراتع کشور، آقای مهندس رسول‌اف (و براساس اساسنامه رئیس کمیسیون ملی صنوبر) ارسال شد.

کنفرانس بین‌المللی صنوبر در کانادا (مهندس ضیایی، ردیف دوم، نفر وسط)

حجم صنوبر اورآمریکن کلن‌های ۲۱۴ و ۴۸۸، نیز برای نخستین بار در کشور توسط ایشان تهیه شد. شرکت نام‌بردگان در اولین سمینار جنگل و صنعت در سال ۱۳۶۶ و ارائه نتایج تحقیقات صنوبر و سپس چاپ نتایج «بررسی تأثیر فاصله کاشت صنوبرکاری روی بهره‌برداری و نوع محصولات تولیدشده برای صنایع چوبی مختلف» در ماهنامه کیمیا، نشریه صنایع شیمیایی و سلولزی ایران از دیگر فعالیت‌ها و دستاوردهای این محقق برجسته صنوبر بود.

مرحوم مهندس ضیایی به همراه همکاران وقت (مهندس یوسف گرجی‌بحری و نگارنده، خسرو ثاقب‌طالبی) در مرکز تحقیقات نوشهر طرح‌های مختلف صنوبر را اجرا می‌کردند، از آن جمله می‌توان به طرح‌های «مقایسه رویش ده کلن صنوبر اورآمریکن» و «اثر فاصله کاشت روی رویش و تولید صنوبر اورآمریکن کلن‌های ۴۸۸ و ۲۱۴» در خوشامیان، واقع در ۱۵ کیلومتری غرب شهرستان چالوس اشاره کرد، همچنین جداول

مهندس ضیایی، سخنرانی در اولین سمینار اهمیت تحقیقات صنوبر و بررسی لزوم تشکیل کمیته ملی صنوبر در ایران

باغ اکولوژی نوشهر (سال ۱۳۷۳)، از راست به ترتیب بازدیدکننده باغ از دانشگاه شهیدبهبشتی، مهندس ضیایی، مهندس یارمند، مهندس گرجی‌بحری و بازدیدکننده باغ از دانشگاه شهیدبهبشتی

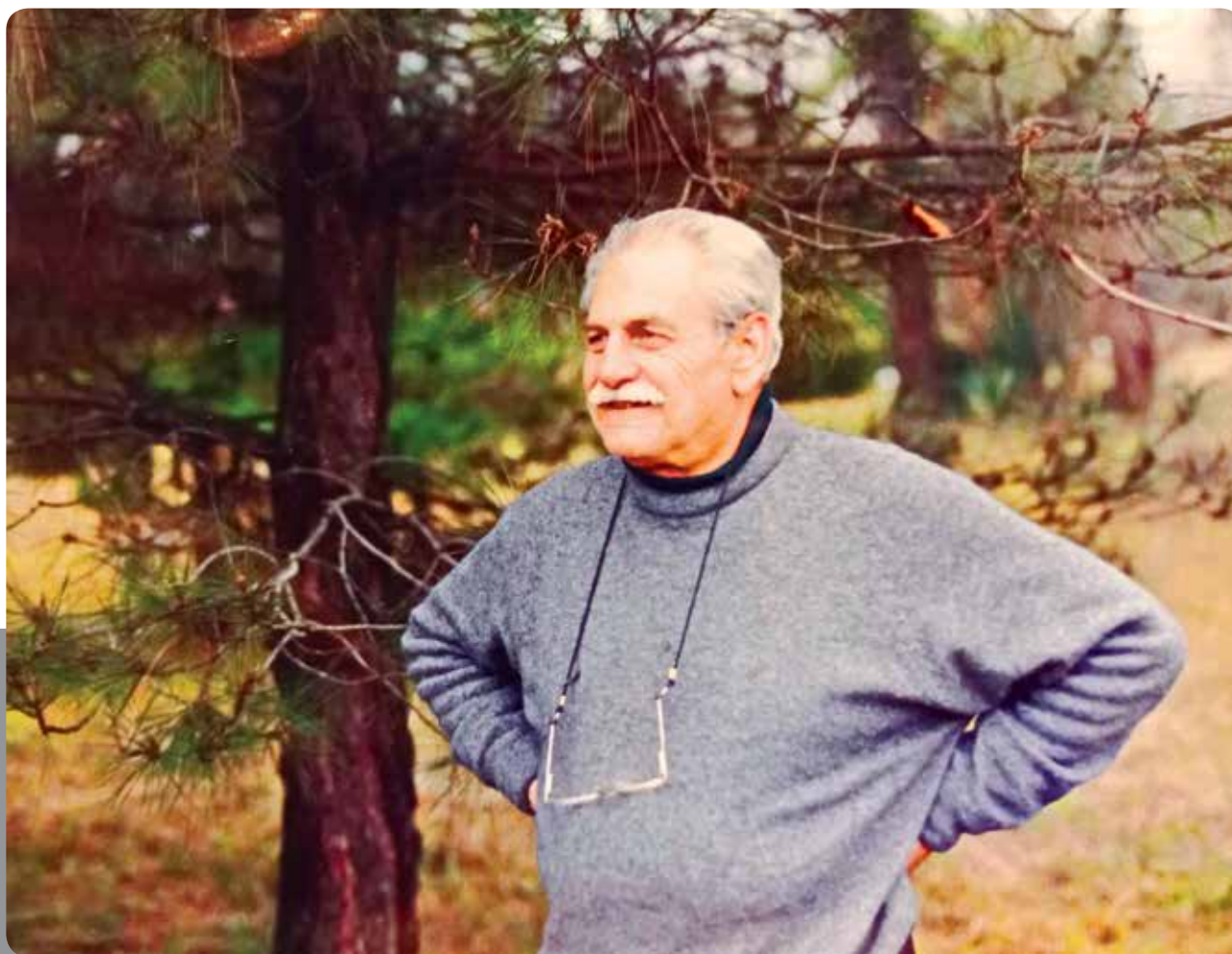

عملیات تهیه جدول حجم صنوبر در خوشامیان (سال ۱۳۶۴)، از راست: مهندس ضیایی، ایاسی (نگهبان ایستگاه خوشامیان)، کشاورز (تکنسین مرکز نوشهر) و مهندس ثاقب‌طالبی

تعدادی از مقالات منتشرشده شادروان مهندس ضیایی ضیابری عبارتند از:

- راهنمای صنوبرکاری و فن برداشت آن، ۱۳۶۲، انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور
  - شناسایی دورگه و کلن در درختان صنوبر به زبان ساده، ۱۳۶۲، مجله زیتون
  - دستورالعمل و روش تحقیق صنوبر در ایران، ۱۳۶۳، انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور
  - پیشرفت‌های جهان در امر تحقیقات صنوبر و اهمیت آن، ۱۳۶۴، انتشارات مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور
  - اثر فاصله کاشت روی رویش و تولید صنوبر اورآمریکن کلن‌های ۴۸۸ و ۲۱۴، ۱۳۶۶، سمینار جنگل و صنعت
  - تهیه مواد مناسب برای صنایع کبریت‌سازی، ۱۳۶۷، مجموعه مقالات وزارت صنایع
  - پده، صنوبری از بخش تورانگا، ۱۳۶۸، مجموعه مقالات سازمان پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران
  - ذخایر ژنتیکی گونه‌های سریع‌الرشد صنوبر در ایران، ۱۳۷۱، پژوهش و سازندگی
  - توان آمیزش‌پذیری گونه‌های جنس صنوبر، ۱۳۷۳، پژوهش و سازندگی
  - آشنایی با کمیسیون بین‌المللی صنوبر IPC، ۱۳۷۵، پژوهش و سازندگی
  - اثر نوع خاک بر برخی خواص کمی و کیفی صنوبر اورآمریکن، ۱۳۸۳، پژوهش و سازندگی
  - مقایسه رشد صنوبر اورآمریکن روی خاک‌های مختلف جلگه مازندران، ۱۳۸۴، مجله منابع طبیعی ایران
  - بررسی ویژگی‌های رویشی و فنولوژیکی کلن‌های صنوبر در کلکسیون پایه مادر- ایستگاه تحقیقات چمستان، ۱۳۸۷، مجموعه مقالات اولین همایش ملی صنوبر و اهمیت آن در زراعت چوب، مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور
- در پایان، از خانم مهندس مینا ضیایی ضیابری (فرزند آن مرحوم) و آقایان دکتر علیرضا مدیررحمتی و دکتر یوسف گرجی‌بحری، که اطلاعات و تصاویر این متن را در اختیار نشریه قرار دادند، تشکر و قدردانی می‌شود.

مهندس سیدفخرالدین ضیایی ضیابری در تاریخ ۱۴۰۰/۱۰/۲۳ چشم از جهان فروبست. روحش شاد و یادش گرامی باد.